

NATIONALMUSEET

OG DEN LOKALHISTORISKE FORSKNING

En Vejledning i Museets danske Afdelinger.¹⁾

Lokalhistorien har i vore Dage mange og interesserede Dyrkere. De historiske Amtssamfund bringer i deres Aarbøger talrige Bidrag til Belysning af Egns-, Sogne- og Byhistorien, men ogsaa anseelige Enkeltværker af lignende Karakter ser Lyset i stedse stigende Tal.

Men inden det imidlertid kommer saa vidt, at Resultaterne kan forelægges Offentligheden, maa Forskeren have klaret to Opgaver. Den første, som i Virkeligheden er den sidste Del af Arbejdet, er selve Udformningen af det indsamlede Stof, den mer eller mindre kunstneriske Fremstilling. Det er sikkert paa mange Maader den vanskeligste Part og i hvert Fald den Side af Sagen, som det er sværest at give nogen Vejledning i. Alt afhænger jo her af Vedkommendes Evne til at trænge ind i Stoffet og give det sit personlige Præg.

Anderledes er det med den anden Opgave, den mere haandværksmæssige, selve Indsamlingen af det Materiale, man bygger sit Arbejde paa. Det er jo klart, at ogsaa denne Side skal være i Orden, saa at man ikke overser noget Stof, som kan have væsentlig Betydning for det endelige Resultat. Ikke mindst vigtigt er det i saa Henseende, at man kender og veed at bruge de mange Hjælpe-midler, som heldigvis allerede findes. Til lige Lettelse for Begyn-

¹⁾ Vejledningen er udarbejdet af Museumsinspektør, mag. art. Victor Hermansen (Indledningen og 2. Afdeling), Overinspektør, Dr. phil. Therkel Mathiassen (1. Afdeling), Overinspektør, Dr. phil. Axel Steensberg (3. Afdeling) og Overinspektør Georg Galster (Den kgl. Mønt- og Medaillesamling).

deren og den Viderekomne, for Amatøren og Fagmanden, er der gjort et overmaade nyttigt Arbejde for at skabe de nødvendige Haandbøger, Leksika, Bibliografier og hvad den Slags Genveje ellers kaldes, og det bør heller ikke glemmes, at ogsaa Dansk Historisk Fællesforening har fremkaldt en Række værdifulde Vejledninger i »Fortid og Nutid«. Allerede i sine allerførste Aar, i 1911, udsendte Foreningen saaledes Arkivar S. Nygårds stadig saa fortjenstfulde »Anvisning til at drive historisk-topografiske studier«, men gennemlæser man den nu, en Menneskealder senere, vil man alligevel ikke kunne undgaa at studse. Den, der i vore Dage vil give sig af med dansk Stedhistorie, kan nemlig ikke mere nøjes med, som dengang, at søge til Bibliotekerne og Arkiverne, han maa nu ogsaa for væsentlige Afsnits Vedkommende raadsørge de jordfaste og jordfundne Mindesmærker fra forhistorisk og historisk Tid. Men det hænger igen naturligt sammen med, at det er just i disse Aar, det topografisk-historiske Studium ret har taget Fart. Baade Hugo Matthiessens og Eiler Nystrøms Arbejder — for kun at nævne de ypperste — stammer jo fra det sidste Slægtled.

Hensigten med den følgende Oversigt er derfor at henlede Opmærksomheden paa denne tredje Gruppe af det topografiske Kildemateriale og at gøre rede for, hvad Nationalmuseet rummer af Værdi for den lokalhistoriske Forskning. De fleste veed vel nok, at Museet har mange Sager rundt om fra Landets forskellige Egne, og maaske ogsaa, at det tillige gemmer Oplysninger om Sogdenes Topografi, men hvordan dette Stof skal udnyttes, aner man i Almindelighed ikke. Det kan derfor være nyttigt at minde om, at Nationalmuseet ikke blot er Landets Hoved-Museum, men at det ogsaa ved sin halvandet-hundredaarige Virksomhed er blevet Midtpunktet for Studiet af vor Arkæologi og historiske Topografi. Ingen, der vil gaa til Bunds med sine Undersøgelser indenfor disse Felter, kan derfor undlade at gaa til dets Samlinger.

Nationalmuseet bestaar nu — i Følge de kongelige Resolutioner af 28. Januar 1892, 31. Juli 1922 og 7. Juli 1941 — af syv Afdelinger. De egentlige danske Samlinger omfatter 1. Afdeling (Oldtiden), 2. Afdeling (Middelalderen og Nyere Tid indtil 1660), 3.

Afdeling, tidligere: Dansk Folkemuseum (med Højere Stands-Sager efter 1660 og Bondesager), Frilandsmuseet ved Sorgenfri (med Bønderbygninger) og endelig Mønt- og Medaillesamlingen (for de danske Mønters Vedkommende). Etnografisk Samling og Antiksamlingen falder derimod udenfor dette nationalhistorisk-topografiske Omraade og skal derfor ikke omtales her.

Adgangen til Museets Samlinger, Bibliotheker og Arkiver er gennem Forbygningen ud mod Frederiksholms Kanal og Benyttelsen af dem kan finde Sted paa de Hverdage, hvor Museet er tilgængeligt for Offentligheden. I Dagspressen og ved Opslag paa Museets Port findes de fornødne Angivelser af Aabningstiderne. Som almindelige praktiske Regler for Brugen af Museets Materiale gælder iøvrigt følgende: Alle Sager fra Billedsamlinger og Arkiver samt Bøger fra Bibliothekerne udtages og indsættes af Museets Embedsmænd, som ogsaa yder al fornøden Vejledning — vederlagsfrit. Sagerne maa benyttes paa Stedet og da Museets Bogsamlinger er anlagt som Hjælpemidler for dets Embedsmænd ved den daglige Ekspedition, vil Hjemlaan normalt være udelukket. Drejer det sig om større Undersøgelser, for Exempel Gennemgang af Indberetninger og Afskrivning af Arkivalier, som man af en eller anden Grund ikke selv kan foretage, vil disse almindeligvis ogsaa kunne ordnes, men det maa da blive ved Hjælp af de til Museet løstknyttede Medarbejdere efter en nærmere fastsat Takst.

Museets Indhold falder naturligt i to store Grupper: Sagerne og Skrifterne, og af dem omfatter den første selve Museums-Genstandene, som for største Delen er udstillet og for Restens Vedkommende er magasineret, medens den anden bestaar af Indberetninger, Billeder, Fotografier, Kort og Opmaalinger, som giver Oplysninger om Fundforholdene og om de jordfaste Mindesmærker ude i Landet. Navnlig det sidste Materiale vil have Interesse for Lokalhistorikeren, men det maa straks betones, at det baade er af meget ujævn Værdi og endnu ikke er fuldstændigt. Allerede i Kommissoriet, som oprettede Den kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring (22. Maj 1807), blev det fastslaaet, at man skulde tage sig af begge Opgaver: at bjerge til Museet de Sager,

som burde opbevares og sikres, og at skaffe en Oversigt over alle de Fortidsminder, som skulde fredes paa Stedet. Paa den Maade fremkom det første Sæt Indberetninger, idet man fra Commissionen udsendte et Spørgeskema til alle Landets Præster og derpaa i Aarene omkring 1810 fik deres Svar. At de fleste er magre og ufuldstændige, kan naturligvis ikke undre, men iblandt er der dog ogsaa nogle, som har reddet fortræffelige Oplysninger. Og det samme er Tilfældet med de saakaldte Herredsrejser, som J. J. A. Worsaae satte i Gang i 1873. Nu var det ikke Amatører, som skulde svare paa en Række Spørgsmaal, man stillede dem, men Fagfolk — en Arkæolog og en Tegner — som gennemrejste Herrederne, Sogn for Sogn, og noterede og afbildede, hvad de fandt af Interesse. Kvaliteten er imidlertid ogsaa her svingende, selvom den naturligvis med Forskningens Fremskridt gennemsnitlig ligger betydelig højere. Desværre lykkedes det ikke at gennemføre denne Lands-Undersøgelse helt, og mange Mindesmærker er derfor forsvundet uden at være registreret¹⁾. Den sidste Inventarisering er endelig begyndt i Henhold til Lov af 7. Maj 1937, som automatisk fredlyser alle jordfaste Fortidsminder, indtil Nationalmuseet ved sine Undersøgelser har afgjort, om Fredlysningen skal opretholdes eller Mindesmærket kan frigives. Krigen og Opgavens Omfang har imidlertid gjort, at denne Revision endnu ikke er afsluttet. Efterhaanden som Arbejdet skrider frem, vil Resultaterne blive offentliggjort i de arkæologisk-historiske Kort, som Nationalmuseet og Geodætisk Institut udgiver i Forening.

1. AFDELING.

Selve Samlingen og de dertil hørende Protokoller. Samlingen er delt i en Udstillingsafdeling, der er aaben for Publikum i Museets sædvanlige Aabningstider, og en Studiesamling, der kun er tilgængelig for særligt interesserede og kun efter Henvendelse til Museets Kontor. Udstillingssamlingen er forsynet med oplysende

¹⁾ I Amts-Oversigterne i Trap (4. Udg.) er angivet, for hvilke Herreder der findes »Herredsrejser« i Museets Arkiv.

Etiketter, medens der ved Fundene i Studiesamlingen ligger Kort med Lokalitet og Fundoplysninger. Begge Samlinger er ordnet efter de arkæologiske Perioder og indenfor disse topografisk.

Protokollerne er siden 1866 ordnet efter Stenalder (A), Bronzealder (B) og Jernalder (C), og indenfor disse Perioder aargangsvis. Men desuden findes der en Protokol, der er ordnet topografisk, sognevis, og hvori man kan se, hvilke Museumsnumre der er fundet i hvert enkelt Sogn. Ved at slaa disse Numre op i de andre Protokoller vil man kunne finde, hvad det er for Sager; dog er Beskrivelsen af Sagerne ofte ret mangelfuld i de ældre Protokoller. Museet er begyndt paa at lave et topografisk ordnet Kartotek over hele Samlingen; men dette Arbejde har midlertidigt maattet stanses paa Grund af Mangel paa Midler til at faa det gjort.

Sognebeskrivelserne med tilhørende Kortmateriale. Efter at Museets Embedsmænd har berejst hele Landet, er der udfærdiget en arkæologisk Beskrivelse af hvert enkelt Sogn og udarbejdet et dertil hørende Kort med alle arkæologiske Punkter afsat. Disse Sognebeskrivelser er af højst forskellig Værdi. De gamle Beskrivelser (fra 1870'erne og 80'erne) har næsten kun medtaget de faste Mindesmærker, Høje, Dysser o. s. v., og Kortene, der ledsager dem, er oftest gamle Matrikulkort, hvorpaa Mindesmærkerne er afsat, dog ofte ikke særlig nøjagtigt. De nyere Sognebeskrivelser tager mere med, ogsaa Bopladser og til en vis Grad ogsaa Enkeltfund, og Kortene er oftest Generalstabens ældre Maalebordsblade i 1 : 20 000. Efterhaanden som Landet efter den nye Fredningslovs Ikrafttræden i 1937 bliver fredningsberegnet, bliver de gamle Kort erstattede af nye Maalebordsblade, og samtidig bliver Sognebeskrivelsen suppleret med alle senere Fund, der kan stedfæstes paa Kortet. Visse Egne af Landet bliver langt grundigere gennemgaaet, saaledes at alle Enkeltfund, der kan efterspores, bliver indlagt paa Kortet, saa disse kommer til at give et virkeligt godt Grundlag for en Bebyggelseshistorie. Foreløbig er dette sket med den nordlige Del af Ringkøbing Amt, og det er Meningen, hvis Midlerne tillader det, i den nærmeste Fremtid at fortsætte med Holbæk Amt.

Det er saaledes Sognebeskrivelserne, den lokalhistoriske Forsker først og fremmest maa gaa til; og hvis han vil have yder-

ligere Oplysninger, vil han dér oftest finde Henvisninger til det topografiske Arkiv og Beretningsarkivet.

Det topografiske Arkiv. Her findes sognevis samlet alle Papirer, der vedrører arkæologiske Forhold i vedkommende Sogn. Her finder man alle Indberetninger om Fund og Oldtidsmindesmærker fra Folk ude i Landet og Museets Korrespondance med dem, og her finder man mindre Beretninger og Notater af Museets Embedsmænd efter Rejser ude omkring i Landet. Alle disse Papirer er forsynet med Numrene paa de Oldsager, det drejer sig om, samt de Numre, vedkommende Sag har faaet i Museets Journaler, saa man let herfra vil kunne gaa til Protokollerne.

Beretningsarkivet. Her findes ordnet i Mapper alle Beretninger om de Udgravninger, Museets Embedsmænd og andre sagkyndige har foretaget ude omkring i Landet, ledsaget af de nødvendige Kort, Planer og Fotografier. Paa disse Beretninger er noteret Protokolnumrene paa de Oldsager, der er fremkommet under Udgravningen, og ved Fotografierne er anført Numrene, disse har i Museets Fotografiarkiv. Dette Beretningsarkiv rummer næst selve Oldsagerne Museets videnskabelig set værdifuldeste Stof, og er der i den Egn, man særlig interesserer sig for, foretaget Udgravninger af Nationalmuseet, vil man her finde meget grundige og udførlige Redegørelser for Resultaterne heraf.

Fredningsarkivet. Vil man have Oplysninger om, hvor mange og hvilke Oldtidsminder i fredningsværdig Stand der findes i en Egn, gaar man til Fredningsarkivet. Dette bestaar af et Kartotek, ordnet sognevis, og et tilhørende Sæt Maalebordsblade, ordnet efter Nummer. Her finder man en omhyggelig Beskrivelse af hvert enkelt fredet Mindesmærke. Det er dog endnu kun henimod Halvdelen af Landet, der er fredningsberegst: Hele Sjælland, Bornholm, Møen, Samsø, Sydfyn, af Jylland alt Nord for Limfjorden, hele Vestkysten, det meste af Viborg Amt og Djursland. Men i Løbet af en halv Snes Aar vil antagelig det meste af Landet være beregst. Samtidig med Fredningsberegningen udgiver Geodætisk Institut i Samarbejde med Nationalmuseet arkæologiske Kort, hvorpaa er anført samtlige fredede Mindesmærker og en kortfattet Beskrivelse af de vigtigste af dem.

For de Egne, der endnu ikke er fredningsberøjet, indeholder Fredningskartoteket kun de Mindesmærker, der er fredede ifølge den gamle Ordning, ved frivillig Deklaration.

Det fotografiske Arkiv. Ønsker man Illustrationsmateriale til en lokalhistorisk Artikel, maa man søge til det fotografiske Arkiv. Her opbevares alle Negativer, dels af Oldtidsmindesmærker, dels af Udgravningsbilleder, dels af Oldsager i Museet. Til Orientering i denne Samling findes et Kartotek, ordnet dels sagligt, dels topografisk.

Et Positivkartotek — Sedler med opklæbte Fotografier med Numre, der henviser til Negativsamlingen — er paabegyndt, men omfatter endnu kun Dele af Samlingen.

Biblioteket. Vil man have at vide, hvad der tidligere er skrevet om vedkommende Egns Arkæologi, kan Museets Bibliotek gøre Gavn. Ønsker man at laane Bøger hjem, maa man henvende sig til et af de store offentlige Biblioteker, Det kongelige Bibliotek, Universitetsbiblioteket eller Statsbiblioteket i Aarhus.

2. AFDELING.

Museumsgenstandene fra Historisk Tid indføres i en særlig Protokolrække og faar Numre, der begynder med D (f. Eks. D 10311). Stykker, der er indkommet til Museet i Tiden 1807—1865, er derimod optaget i en Protokolserie, som omfattede baade Museets nuværende 1. og 2. Afdelings Sager, og har følgende Betegnelser: med Arabertallene 1—991 er de Sager mærket, som er indleveret i Tiden 1807—1816 (Nyerups Periode), med Romertallene I—MMCCXCVIII Sagerne fra 1817—1832 (C. J. Thomsens Periode, indtil Museet blev flyttet til Christiansborg Slot), og med Arabertallene 2300—26483 Sagerne fra 1832—1865 (indtil C. J. Thomsens Død, da Museet var blevet overført til Prinsens Palæ). Men foruden disse Numre kan enkelte gamle Stykker ogsaa have andre Signaturer, som henviser dem til Det kongelige Kunstmuseum (i Dronningens Tværgade) eller til Kunstammeret, og som kan være af stor Betydning for Bestemmelsen af deres Proveniens og Museumshistorie. Genstandene indføres aargangsvis i Protokollen under deres Nummer og beskrives efter følgende Skema. Først

angives Indsenderens (og Giverens) Navn og Hjemsted, og hvis der er særlige Forhold ved Afgivelsen (f. Eks. Deposita, Danefæ, tidligere Indlemmelse i andre Samlinger), anmærkes det ogsaa her. Derefter gives der en kort Redegørelse for Stykkets Art, Materiale, Maal, Indskrifter eller Mærker, samt Tidsfæstelse, saaledes at det skulde kunne identificeres, selvom Nummeret maatte forsvinde. Endelig anføres de nærmere Omstændigheder ved Fundet og Stedets Beliggenhed indenfor Sogn og Herred. De sidste Opgivelser stammer gerne fra Sagens Akter, hvorfor der henvises til disses Journalnummer, ligesom Aktene faar paategnet Stykkets Museumsnummer.

Et særligt Register, ordnet topografisk efter Trap, indeholder Museumsgenstandenes Numre og giver paa den Maade en Oversigt over, hvad der er indkommet til Nationalmuseet fra Historisk Tid fra de enkelte Sogne.

Ved Hjælp af disse Protokoller kan man altsaa danne sig et Skøn over, hvad der findes i Museet af Sager fra den paagældende Lokalitet, men vil man vide mere om beslægtede Genstande, drive komparative Studier, er der ogsaa anlagt, men endnu ikke afsluttet, et Sag-Register. Det bestaar af Kvart-Blade med opklæbede Fotografier eller Tegninger af Genstandene samt Udskrifter af Beskrivelserne i Hovedprotokollerne, og Ordningen følger den Sag-gruppe-Inddeling, som er beskrevet af Chr. Axel Jensen i »Fortid og Nutid«, VI, S. 220—225. Negativerne til denne Registrant er holdt for sig i en særlig Afdeling.

Arkivet. Foruden Museets interne Arkiv, som ikke er tilgængeligt, men som for det topografiske Stofs Vedkommende heller ikke indeholder Oplysninger udover hvad der er overført til Museumsprotokollerne, findes der paa Afdelingens Læsesal et meget omfattende Materiale af historisk-topografiske Indberetninger. Ved Museets Deling i 1892 blev alle ældre Fællessager overført til 2. Afdeling, men hertil er der saa siden kommet de Beskrivelser, Indberetninger m. m., som Afdelingens særlige Virksomhed har givet Anledning til. Det er naturligt, at dette Materiale er af en »tilfældig« Karakter, fremkommet som det er ved Istandsættelser af Bygninger eller Inventar, men paa enkelte Omraader har man

dog ogsaa drevet mere systematiske Undersøgelser. Det gælder saaledes de særlige Herredsrejser, 2. Afdeling begyndte paa (en Oversigt findes i W. Møllerup: Nationalmuseets Anden Afdeling. Kbh. 1908. S. XXVI), men som blev standset, da Museet begyndte Udgivelsen af »Danmarks Kirker«. Det gælder ogsaa P. Haulbergs og Vilhelm la Cours Gennemgang af de middelalderlige Voldsteder, og Udsendelsen af Spørgeskemaer om vore gamle Præstegaarde. De indeholder adskillige værdifulde Oplysninger, da mange af Monumenterne siden er gaaet tilgrunde. Ogsaa Materialet til Lis Jacobsens og Erik Moltkes Værk om Danmarks Runemindesmærker er sammen med Wimmers runologiske Samlinger indgaaet i Museets Arkiv, hvor det dog danner en Afdeling for sig.

Og endelig er det Tilfældet med Efterretningerne om de fredede verdslige Bygninger, som i Henhold til Loven af 18. Marts 1918 er lagt ind under Det Særlige Syn. En Oversigt over disse A- og B-Fredninger bliver offentliggjort hvert femte Aar, sidst i 1944. Derimod er der normalt ikke Adgang til det Materiale, som indsamles til Brug for Redaktionen af »Danmarks Kirker«, og som baade bestaar af Beskrivelser, Opmaalinger og Fotografier af Kirkernes Bygninger, Inventar, Kalkmalerier og Gravminder, og af Udskrifter af det hertil hørende Arkivmateriale. Først naar Stofet er publiceret, bliver det indlemmet i Museets egentlige Arkiv og Billedsamling og dermed gjort almindeligt tilgængeligt.

Foruden disse systematiske Indsamlinger findes der endnu et Par Grupper Arkivalier, som vel ikke dækker hele Landet, men dog indeholder mange spredte Oplysninger. Den ene er de Notebøger, som Søren Abildgaard, L. N. Høyen, J. J. A. Worsaae, Jacob Kornerup, Henry Petersen, V. Koch, F. Uldall, H. B. Storck, J. B. Løffler og Mogens Clemmensen har ført paa deres Rejser, og som ofte giver adskilligt mere end de officielle Indberetninger. Hertil maa ogsaa regnes F. Udalls seks Bindes Beskrivelse af Danske Landsbykirker. Over alle disse Kilder findes der et Fællesregister, ordnet efter Trap. Den anden Gruppe bestaar af topografiske Haandskrifter, som en Tid dannede en særlig Afdeling (sml. Registraturen i »Fortid og Nutid«, V, S. 55—68), men som nu er indlemmet i Bibliotekets Bogbestand. Et særligt Seddel-

Katalog findes over disse Manuskripter med Tilføjelse af de senere tilkomne. Endelig er der en Række Privat-Arkiver, væsentligt indeholdende forskellige Arkæologers og Museumsmænds Brevsamlinger, men det hører til Fremtids-Opgaverne at faa dem ordnet og registreret, saa at deres ofte meget værdifulde Indhold kan komme til fuld Nytte.

Billedsamlingen. Paa samme Maade som Arkivet er ordnet efter Traps Rækkefølge af Amter og Herreder (og indenfor disse i Sogne, som dog er holdt i alfabetisk Orden), er ogsaa den antikvarisk-topografiske Billedsamling indrettet. Dens ældste Bestanddele stammer fra Det historisk-archæologiske Archiv, der blev oprettet ved kongelige Resolutioner af 27. Aug. 1845 og 7. Febr. 1846, men den er siden forøget og forøges stadig med alle de Billeder og Opmaalinger, der fremkommer gennem Museets daglige Arbejde. De er ordnet efter Herreder og indenfor disse i Sogne-Læg med verdslige og kirkelige Monumenter adskilte i Underafdelinger. Særlig store Formater ligger for sig, hvis de ikke opbevares i Rulleform, men i begge Tilfælde er der indlagt Henviisningssedler hertil i de almindelige Sognemapper. En enkelt Gruppe, Kalkmalerierne, holdes dog for sig i særlige Arkivkasser for hvert Amt, men er indenfor disse igen fordelt sognevis.

For Københavns Vedkommende har man gennemført en Opdeling efter Kvarterer og Gader.

Da det navnlig er denne Del af 2. Afdelings Materiale, som bruges til Illustrering af lokalhistoriske Værker, vil et Par Ord om den almindelige Praksis formentlig være paa sin Plads. Af Museets Negativer, med Undtagelse som sagt af Kirkeværkets endnu ikke-publicerede, kan der paa Læsesalen bestilles Aftryk eller Forstørrelser udført i Museets Ateliers. Ny-Fotograferinger til specielle Formaal af Museumsgenstande, Kort, Opmaalinger eller Tegninger maa i Almindelighed betales af Bestilleren og udføres af Museets egne Fotografer, men Negativerne udleveres ikke; de indgaar i Museets Negativ-Arkiv. For Udlaan til Reproduktion gælder der særlige Bestemmelser, hvorom nærmere Oplysninger kan faas paa Læsesalen. Uerstattelige Billeder vil dog ikke blive sendt ud af Museets Varetægt, men maa fotograferes paa Stedet.

Bibliotheket omfatter o. 20.000 Bind og er registreret i to Seddelkataloger, det ene efter Forfattere, det andet systematisk. Bøgerne er opstillet i to Afdelinger, hvoraf den første indeholder Danmarks Topografi og Historie med de dertil hørende Hjælpe-midler. Den er inddelt amtsvis efter Traps Ordning og rummer, som nævnt, foruden den trykte Litteatur ogsaa de topografiske Haandskrifter. Den anden Afdeling indeholder dansk og fremmed Litteratur om middelalderlig Arkæologi, Kulturhistorie og Kunst-historie og er ordnet dels efter Lande, dels efter Emner. I denne Gruppe indgaar Oldskriftselskabets Byttefobindelser med fremmede lærde Selskaber, forsaavidt disse Værker og Tidsskrifter fortrinsvis bringer Bidrag fra historisk Tid. Helt kan denne Son-dring dog ikke lade sig gennemføre, og visse Periodica maa derfor søges og benyttes paa 1. eller 3. Afdeling eller laanes derfra til Brug paa 2. Afdelings Læsesal. Ny Erhvervelser indenfor denne Gruppe bliver hvert Aar indført i det Accessionskatalog, som Statens Bibliotekstilsyn udgiver.

3. AFDELING.

Dansk Folkemuseum, der grundlagdes i Sommeren 1879, aabnedes i 1885 som et selvstændigt Museum i Panoptikonbygningen ved »Tivoli«. Dets første Direktør, *Bernhard Olsen*, var tillige Leder af Vokskabinettet »Panoptikon« og en Tid Direktør for »Tivoli«. *Bernhard Olsen* var den praktiske Museumsmand, der forstod at fængsle Publikum ved sine Opstillinger og Interiører, et Omraade, hvor Dansk Folkemuseums Indsats blev banebrydende. Men den videnskabelige Side af Museets Virksomhed hævede sig i den første Menneskealder ikke op over det populære Plan.

Museets Arkiv af ældre Beretninger og Oplysninger om Tingenes Brug stammer da heller ikke fra *Bernhard Olsen*, men hidrører for en væsentlig Dels Vedkommende fra hans samtidige, Professor *R. Mejborg*. Dennes efterladte Optegnelser havde oprindelig deres Plads i Nationalmuseets 2. Afd. Men da Folke-museet i 1920 administrativt indlemmedes i Nationalmuseet og

umiddelbart før den anden Verdenskrig havde faaet sine Lokaler i Prinsens Palæ og de nye Bygninger i Tilslutning hertil, blev de Tegninger og Lommebøger, som vedrører Bøndergaarde, afgivet hertil, medens alle Mejborgs Arkivnotater stadig findes i 2. Afd.

En anden Hovedbestanddel af Folkemuseets ældre Arkiv er Arkitekt *H. Zangenbergs* efterladte Papirer, først og fremmest alle de Notebøger, han førte paa sine Rejser rundt i Landet med Optegnelser efter Bønders, Haandværkeres og andres Fortælling. Men her findes ogsaa Udskrifter af trykt Litteratur, af Mejborgs Notater og af Arkivalier. Desuden findes et meget stort Antal Tegninger og Skitseopmaalinger, ikke alene af Gaardsplaner og Façader, men ogsaa af Konstruktionsdetaller, Paneler, faste og løse Møbler etc. Ogsaa paa disse Skitseopmaalinger og Detailtegninger findes Optegnelser (Afskrifter af Inskriptioner o. lign.). Sammen med dem ligger Kwartblade med Beskrivelser, der ganske svarer til Notebøgernes. Endelig findes sammen med Tegningerne en Del besvarede Spørgelister, der blev udsendt af Folkemuseet i 1922. Af Skitseopmaalingerne er i Løbet af de sidste tre Aar den Del, der omfatter Bornholm, Sjælland, Lolland-Falster og største Parten af Vestjylland blevet rentegnet, og i Løbet af de kommende Aar vil forhaabentlig Resten blive færdigbehandlet, ligesom Zangenbergs Notater efterhaanden bliver afskrevet og havner i Optegnellesarkivets sagligt ordnede Kuverter.

Endelig omfatter Folkemuseets gamle Arkiv en Række Optegnelser fra Museumsinspektør *Chr. Axel Jensens* Haand, navnlig fra den Tid, da han var Museets tilsynsførende, ligesom der ogsaa findes en Del Optegnelser efter afdøde Museumsinspektør *Frk. Elna Mygdal*: Arkivudskrifter, Udklip, Afskrifter af forskellig Art (bl. a. »Beskrivelser og Optegnelser vedrørende danske Folkedragter«, samlede af *Frk. Ebba v. Holck* og *Aase Meier* 1906—22, Afskrift efter Manuskript hos Foreningen til Folkedansens Fremme) samt Optegnelser, foretagne af Museumsinspektør *Kai Uldall* i den Aarrække, da han var Folkemuseets drivende Kraft paa Bondekulturens Omraade.

I et moderne kulturhistorisk Museum kan Arkivalierne ikke som i et almindeligt Arkiv ligge samlet i Pakker efter deres Proveniens. Museet maa være i Stand til at besvare Spørgsmaal saa-

vel fra offentlige Forskningsinstitutter, Undervisningsanstalter, Domstole etc. som fra Private angaaende Kulturgenstandenes Alder, Ægthed og Brug. Desuden har Museet selv kulturhistoriske Forskningsopgaver at løse af saglig Art.

Den vigtigste Bestanddel af Dansk Folkemuseums Arkiv er *Hovedprotokollerne*, hvori de mellem 2.000 og 3.000 Genstande, der aarligt indgaar i Samlingerne, opføres i fortløbende Nummerorden for hvert Aar. Et Museumsnummer bestaar saaledes altid af selve Nummeret, ledsaget af Aarstallet for Indføringen i Protokollen. Kun de allerførste Genstande, der erhvervedes af Museet, har ingen Aarstalsangivelse, idet de var nummereret med Romertal efter Udstillingsrum. I Hovedprotokollen findes en omhyggelig Beskrivelse af Genstanden med Maal, Opgivelse af dens Hjemsted og Ejere, Erhvervelsesmaade (Køb eller Gave) etc.

Allerede kort Tid efter Folkemuseets Stiftelse indførte Bernhard Olsen tillige en *saglig* Registrering af Genstandene paa *Foliosedler*. Der opstilledes følgende Grupper: A. Folketro og Folkeskikke, B. Bylav, C. Selskaber, Klubber og Foreninger, D. Haandværkerlav, E. Myndigheder og Kommuner, F. Genstande til kirkeligt Brug, G. Hoveri, H. Genstande af historisk eller lokal Interesse, I. Bygningsdele, J. Bohave, K. Belysning, L. Forskelligt Bohave, M. Husgeraad, N. Maal og Vægt, musikalske Instrumenter og Redskaber, O. Udskaarne og malede Genstande til husligt eller personligt Brug, P. Genstande til personligt Brug, Q. Smykker, R. Tobaksrygning, S. Færdselsmidler, T. Spil og Leg, U. Landbrugsredskaber, V. Mandlige Beklædningsgenstande, W. Kvindelige Beklædningsgenstande, Ø. Genstande til ukendt Brug. Inden for hver Saggruppe fik Genstandene Løbenumre (der ikke svarede til Hovedprotokollens), saaledes at hver Genstand i Museet indtil engang i 1930'erne altid havde et Dobbeltnummer: dels Hovedprotokollens aarstalsbestemte Nummer og dels Saggruppebogstav med tilføjet Løbenummer (f. Eks. 272/1933, N. 640 e). Inden for Saggruppens Numre var der atter en vis Undergruppering. Derfor maatte man efterhaanden føje smaa Bogstaver til for at betegne nytilkomne Genstande, saaledes at man altid kunde regne med at finde f. Eks. Borde under Saggruppen J. 1-99, Bænke J. 100-150, Vugger J. 150-179, Senge

J. 180-199, Stole og Stolesæder J. 200-399 o. s. v., medens hver af disse Undergrupper atter deltes i Underafdelinger som: Kiste-borde, Langborde, Foldeborde, Foldebænke, Trannikbænke, Gaasebænke, Løjbænke o. s. v. Paa Foliosedlerne i det saglige Kartotek opførtes i øvrigt ganske de samme Oplysninger, som fandtes i Hovedprotokollen. Dertil kom et trykt Katalog, der var en Slags Regest over Sagkartoteket, hvor alle Genstande stod opført med Art og Hjemstedsbetegnelse med Tilføjelse af de vigtigste Oplysninger om deres Anvendelse, Inskriptioner etc., men uden Maal og beskrivende Detailler. Dette Katalog udkom første Gang i 1892 og i ny Udgave 1910, men blev naturligvis hurtigt forældet.

Bernhard Olsens Indførelse af en saglig Genstandsfortegnelse kort Tid efter Folkemuseets Stiftelse var i Virkeligheden banebrydende. Men dels var Sagprincippet ikke logisk gennemført, dels var de store Foliosider (anbragt i Mapper) uhaandterlige som Kartotek betragtet. Kai Uldall indførte derfor i Begyndelsen af 1930'erne en Sagregistrering ved Hjælp af trykte Kort, paa hvis Forside foruden en beskrivende Tekst var Plads til et Fotografi aftryk i Størrelsen 13×18 cm og paa Bagsiden Plads til et 18×24 cm Fotografi. Dette Sagkartoteks Kort er blaa, hvorfor det gaar under Betegnelsen »*Det blaa Kartotek*«. Det vil her føre for vidt at beskrive Kortenes nærmere Indretning. Interesserede vil i Folkemuseet finde en udførlig Instruks for Indføringsarbejdet, saavel vedrørende Hovedprotokollen som Sagkartoteket.

Museumsinspektør *Svend Jespersen* udarbejdede i 1939 under Medvirkning af Museumsinspektør, Fru *Ellen Andersen* og nærværende Oversigts Forfatter en »*Saglig Registrant for Dansk Folkemuseum*«, der udsendtes i duplikeret Stand af Dansk kulturhistorisk Museumsforening til Foreningens Medlemmer sammen med Dr. *Helge Søgaards* Sagregisterforslag. Magister Jespersen har her gjort Rede for Registreringsprincipper ved Sagforskningsinstitutter hjemme og i Udlandet og nærmere begrundet Indførelsen af Folkemuseets nye Sagregistrant. Genstandenes Brug er den bestemmende Faktor, og samtidig er Registranten gjort saa rummelig, at den kan anvendes til Ordning af baade det saglige Genstandskartotek, Billedkartoteket over Genstande uden for

Museet (»Det hvide Kartotek«, se nedenfor), Arkivet for Optegnelser og Opmaalinger samt i Hovedtrækkene tillige for Museets Magasiner. Denne Ordningsmetode er altsaa Nøglen til samtlige Museets Samlinger, bortset fra de udstillede Genstande, og man behøver kun at kende den for at finde frem til de Oplysninger, man ønsker. Hovedlinien i denne betydningsfulde Registrant gaar fra almene Begreber til det enkelte. Den bestaar af følgende Hovedgrupper: Natur, Planter, Dyr, Mennesker, Stat og Samfund, Befolkning, Statistik, Næringsliv, Bebyggelse, Bygninger og Husbygning, Inventar, Indendørs Arbejder, Tekstilvirkning, Tekstiler, Dragter, Genstande til personligt Brug, ubestemmelige Genstande og Forfalskninger. Da Registranten skal omfatte baade Tingene selv og Oplysninger om deres Brug samt om kulturhistoriske Forhold i videre Forstand, bliver nogle Grupper fattige paa Genstande, men rige paa Optegnelser, andre omvendt. I Krigsaarene lykkedes det ved Hjælp af arbejdsløse Kontorister at faa hele det gamle Folioseddelkartotek afskrevet paa blaa Kartotekskort, saaledes at det nye Sagkartotek nu omfatter samtlige Folkemuseets ca. 37.000 Genstandsnumre. Af praktiske Grunde er det delt i en Afdeling for Bondestand og Haandværk og en Afdeling for de borgerlige og højere Stænders Kultur. Men begge Afdelinger er naturligvis ordnet efter den fælles Registrant.

Alle Museets Fotografier af Genstande, der ikke er erhvervet af Folkemuseet, men enten befinder sig i andre Museers og Institutioners eller Privatpersoners Eje, findes opklæbede paa hvide Kartotekskort af samme Format som i det blaa Kartotek. Dette saakaldte »hvide Kartotek« er ordnet i Saggrupper efter Registranten, og det omfatter tillige en Del Fotografi aftryk, til hvilke der ikke findes Negativer i Museet, samt en Del Prospektkort etc. Fotografier af Bøndergaarde og -huse er den Gruppe, der fylder mest, og Grupperingen inden for denne Undergruppe er (som ogsaa inden for andre Undergrupper) topografisk, medens Lokalteterne inden for de enkelte Sogne er ordnet alfabetisk efter Bynavn eller Ejerlav.

Saafermt der til Fotografi aftrykkene paa de blaa og hvide Kartotekskort svarer et Negativ i Folkemuseet, findes Negativets

Nummer paaført. Selve Negativarkivet er ordnet efter Anskaffelsen med fortløbende Nummerering, idet Negativerne ligger i Æsker med 10 i hver. De indføres, efterhaanden som de indgaar, i *Negativprotokollen*. Ekspeditionen af Aftryk foregaar efter Kartotekskortene ved Opgivelse af Negativnumrene.

Foruden i det »hvide Kartotek« findes der Billeder andetsteds i Museet, bl. a. i Genstandssamlingen. Ogsaa forskellige Arkivalier findes indført som Museumsgenstande. *Alt, hvad der ikke er fremstillet med det Formaal at bevare kulturhistoriske Forhold for Eftertiden, gaar ind i Samlingerne som Museumsgenstande.* Derfor indføres ogsaa Billeder, hvortil der ikke er Negativ (bortset fra Postkort og Fotograafiaftryk), i Protokollen og magasineres under Skilderier. Nodehefter- og -bøger gaar i Reglen i Biblioteket — særlig sjældne eller gamle Eksemplarer dog i Genstandssamlingen, hvor der ordnet i Kapsler findes en særlig Afdeling, der ogsaa omfatter gamle Huspostiller, Salmebøger, Bibler, Haandskrifter etc. Opmaalinger gaar derimod ind i *Opmaalingsarkivet*, idet saadanne jo er fremstillet med det Formaal at bevare Kulturejendommeligheder for Eftertiden.

Efter Registranten er ogsaa det saglige *Optegnelserarkiv* ordnet. Her staar dels Besvarelser paa Spørgelister, udsendt af »Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser«: NEU (jfr. Svend Jespersens Oversigt over denne Virksomheds Arbejde i »Fortid og Nutid«, XV, 1943, S. 9 ff.), dels Optegnelser, der stammer fra Embedsmændenes Undersøgelsesrejser. Hver enkelt Optegnelser Blade er lagt i Konvolutter, hvorpaa Saggruppeoplysninger, Optegnernavn etc. findes angivet foroven, saa man kan blade i dem som i et Kartotek. Til NEU. hører i øvrigt et særskilt Kontor med Meddelerfortegnelse, topografisk Register, Brevjournal etc.

Til Genstandssamlingerne slutter sig et *Stedregister*, hvor alle Hjemsteder staar opført paa Kartotekskort i topografisk Orden, saaledes at man altid vil kunne se, hvilke Genstande, der findes i Museet fra hvert Sogn og hver By i Landet. For den borgerlige Samlings Vedkommende findes desuden et *Personregister*, hvor alle Navne eller Initialer, der paa en eller anden Maade har Tilknytning til Museets Genstandssamlinger (Givere, Ejere, Fremstil-

lere o. s. v.), staar opført i Bogstavorden paa Kartotekskort med vedføjede Museumsnumre. Allerede i Museets første Katalog fra 1892 var der gjort et Forsøg paa Oprettelse af en saadan Fortegnelse. Desværre blev den ikke fortsat, og det er hidtil ikke lykkedes at skaffe Arbejdskraft til Kartotekets Udvidelse til ogsaa at omfatte Bondekultursamlingen.

Til Folkemuseets *Haandbibliotek* findes et Biblioteksregister i Kartoteksform, hvori Forfattere til selvstændige Værker eller Særintryk findes opført. Derimod savnes endnu en Fortegnelse over Forfattere og Artikler i Bibliotekets Tidsskriftsrækker.

Museets *Brevarkiv* var oprindeligt ordnet i visse Hovedgrupper, men i de senere Aar har man bibeholdt den kronologiske Rækkefølge, idet de saglige Grupper udtages og indlemmes i Optegnelsesarkivet. Brevarkivet, hvortil hører Navne- og Stedkartotek, er ikke offentlig tilgængeligt.

DEN KGL. MØNT- OG MEDAILLESAMLING.

Myntcabinettet udgjorde en særskilt Del af Kunstkammeret, som oprettedes af Frederik III, og som havde sin Plads paa Drejerkammeret paa det gamle Københavns Slot. I 1670'erne overflyttedes Myntcabinettet sammen med Kunstkammeret til det tredje Stokværk af Frederik III's ny Biblioteksbygning (det nuværende Rigsarkiv). Den danske Afdeling af Myntcabinettet overførtes i 1740'erne til det danske Cancellis Arkiv, til Stueetagen i den røde Bygning, i Hjørnerummet ud mod Slotspladsen og Slotsholmsgade. Imidlertid var der fra o. 1700 paa Rosenborg opstaaet en Samling danske Guldmedailler, og 1780 besluttedes at sammenføre dem med Samlingerne fra Kunstkammeret og fra det danske Cancelli i de Rum paa Rosenborg, som nu gemmer Minderne om Christian VII, Frederik VI og Christian VIII. Overflytningen til de nye Lokaler i de af Wiedewelt tegnede Skabe var fuldført i 1784. 1867 flyttedes Samlingen til Prinsens Palais (1. Sal i Sydflojen), hvor den stadig forefindes, dog efter Ombygning og Udvidelse 1932—36. — Ved Overflytningen til Rosenborg blev det gamle Navn »Det Kongelige Myntcabinet« fra Kunstkammertiden ændret til »Det kongelige Mynt- og Medaille-

cabinet»; ved Overflytningen til Prinsens Palais moderniseredes Navnet til »Den kongelige Mynt- og Medaillesamling«. — Samlingen har staaet under særlige kongelige Commissioner, nedsatte 1673, 1737, 1739, 1780 og 1832. Ved Indførelsen af den frie Forfatning 1849 overgik Samlingen fra Kongen til Staten, 1892 indtoges den i Nationalmuseet¹⁾.

Ved sidste Inventering (i Marts 1928) omfattede Samlingen af Mønter, Medailler, Jettons, Polletter, Sedler etc. ialt 160.690 Stkr., foruden Mønterne i Fundarkivet og Doubletter.

Det numismatiske Bibliotek optaltes i Marts 1936 til 7.463 Bind (indbefattet Auktionskataloger og Smaatryk).

Der føres i Samlingen 4 Rækker Tilvækstprotokoller: for Fund, Bytte, Gaver og Køb. — For den lokalhistoriske Forskning er den førstnævnte den vigtigste. Den blev paabegyndt af den daværende Inspektør Chr. Ramus i Foraaret 1801; men paa Grund af hans megen Sygelighed var det ret tilfældigt, hvad han fik indført, ialt kun 19 Fund, det sidste fra 1826. Flere vigtige Fund, saaledes Selsø Fundet fra 1822, blev ikke ført til Protokols. Fundene fra 1827 til Ramus' Død 1832 er til Dels siden blevet indført af Chr. J. Thomsen, hvis Protokollat betegner et betydeligt Fremskridt. Fundprotokollen fra 1801 til 1947 omfatter i 6 Bind 37 + 2.173 Fund med tilsammen 261.100 Mønter. Ved Siden af denne Protokol foreligger et Seddelregister over samtlige Fund, topografisk ordnet; dette giver yderligere Henvisninger til Arkiv og Litteratur; det omfatter tillige Fund, ældre end 1801, og udenlandske Fund med dansk Mønt. Det er forsøgt at rekonstruere en Fundprotokol for Tiden før 1800:

Møntfund i Danmark og Norge før Aar 1700. Numismatisk For-
enings Medlemsblad XIV Jan. 1935—Febr. 1936. (46 Fund).

Møntfund i Danmark 1700—1737. Nordisk numismatisk Årsskrift
1936 S. 53—88. (20 + 3 Fund).

Møntfund i Danmark og Norge 1739—1780. Sstds. 1937 S. 39—96.
(32 + 2 Fund).

Møntfund i Danmark 1780—1800. Sstds. 1938 S. 52—88. (12 Fund).

¹⁾ (Bengt Thordeman): Nordens offentliga myntsamlingar. Nordisk numis-
matisk Årsskrift 1937, S. 121 ff.

Til disse Publikationer — ligesom til en stor Del af den øvrige numismatiske Litteratur — foreligger Fotografier og Klichéer i Samlingens Arkiv. ·

Møntfundene indgaar til Samlingen i Henhold til de gamle Bestemmelser om Danefæ: Christian V's Danske Lov 5—9—3, Forordning af 22. Marts 1737 og Plakat af 7. August 1752¹⁾. Herefter er al Mønt, uanset af hvad Metal, Danefæ, der skal overtages af Samlingen mod Godtgørelse af Værdien til Finderen. I ældre Tid indsendtes Fundene gennem den stedlige Øvrighed, Rentekammer (Finansministerium), Overhofmarskallatet o. s. v.; i vore Dage indsendes de nok saa ofte direkte eller gennem det stedlige Museum. Medens Fundene i gamle Dage af pengemæssige Hensyn oftest blev indsmeltede, naar Samlingen havde udtaget, hvad den havde Interesse for, og hvad den desuden vilde anvende til Bytning med Samlere og fremmede Museer, blev det, efter at Samlingen var indlemmet i Nationalmuseet, Praxis, at Møntfund skulde holdes samlede, især af Hensyn til den videnskabelige Bearbejdelse. De ligger derfor nu i Samlingens Fundarkiv, ordnet efter Fundprotokollen; dog er de i nogle Tilfælde afgivet som Depositum til særlig interesserede Provinsmuseer.

Enhver, der sysler med gamle Aktstykker, støder jævnlig paa gamle Møntnavne (Mark, Øre, Ørtug, Penning; Daler, Mark, Skilling, Søsling, Hvid, Blaffert o. s. v.); herom vil den bebudede Haandbog for Lokalhistorikere bringe de fornødne Oplysninger.

Det Spørgsmaal, som ofte stilles: hvad svarer den og den gamle Pengesum til i Nutidens Mønt? kan egentlig ikke besvares, bl. a. fordi vi i 1875 gik over fra Sølv- til Guldmøntfod og i vore Dage atter fra Guld til Papir, men et Forsøg paa at udregne Købekraften er gjort af J. Wilcke i hans Bog: Daler, Mark og Kroner (Kbh. 1931) S. 135—173.

¹⁾ Axel Ernst: Dansk Numismatik c. 1650—1800. Num. For. Medlbl. X Dec. 1926, S. 143 ff. — Torben Lund: Danefælovgivningen og andre Regler om Fund af Sager af historisk Værdi. Juristen XXIV Nr. 39 (Kbh. 1942), S. 657—678. — Georg Galster: Forordningerne af 1737 og 1752 om Danefæ. Nord. num. Årsskr. 1946.